

ISCTBL 2021
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Универзитет „Гоце Делчев“ –
Штип

**Goce Delchev University
Shtip**

Факултет за туризам и бизнис
логистика

**Faculty of Tourism and
Business Logistics**

**Четврта Меѓународна Научна Конференција
Fourth International Scientific Conference**

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК
CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

Универзитет „Гоце Делчев“ –
Штип

Goce Delcev University
Shtip

Факултет за туризам и бизнис
логистика

Faculty of Tourism and
Business Logistics

Четврта Меѓународна Научна Конференција
Fourth International Scientific Conference

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК**
**CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

19 ноември 2021 г. / November 19, 2021

Издавач:

Факултет за туризам и бизнис логистика
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Крсте Мисирков, 10-А, 201, 2000, Штип, РС Македонија
Тел: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

За издавачот:

д-р Татјана Бошков, декан

Организатор на конференцијата:

Факултет за туризам и бизнис логистика
Тираж: 146

Publisher:

Faculty of Tourism and Business Logistics
Goce Delchev University of Shtip
“Krste Misirkov” no.10-A P.O. Box 201 Shtip 2000, North Macedonia
Tel: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

For the Publisher:

Tatjana Boshkov, Ph.D. – Dean

Conference Organizer:

Faculty of Tourism and Business Logistics
Print circulation: 146

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека Св. „Климент Охридски“, Скопје

338.48(062)
658.6/.8:164(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (4 ; Штип ; 2021)

Предизвиците во туризмот и бизнис логистиката во 21 век : зборник на трудови / Четврта меѓународна научна конференција, 19 ноември 2021, Штип = Challenges of tourism and business logistics in the 21st century :

conference proceedings / Fourth international scientific conference, November 19, 2021, Shtip. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за туризам и бизнис логистика, 2021. - 379 стр. : илустр. ; 25 см

Трудови на мак. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-824-4

1. Напор. ств. насл.

а) Туризам -- Собири б) Синцир на снабдување -- Логистички системи -- Собири

COBISS.MK-ID 55376901

Организациски комитет:

Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р Цветанка Ристова Магловска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Меѓународен програмски комитет:

Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Цветанка Ристова Магловска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Мишко Цидров, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Машински факултет, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Никола В. Димитров, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Цане Котески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Александра Жежова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Оливер Филипошки, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Зоран Темелков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Душица Попова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

д-р Билјана Цоневска Гуњовска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Тања Ангелкова Петкова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Васко Шутаров, МИТ Универзитет, Факултет за безбедност, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Глигор Бишев, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Економски факултет Прилеп, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Мадалина Теодора Андреи, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија

Проф. д-р. Соња Квиорога, Универзитет Алкала, Оддел за економија, Шпанија

Проф. д-р. Алиса Флеишер, Хебрејскиот универзитет Јерусалим, Роберт Х. Смит, Факултет за земјоделие, Храна и Животна средина, Оддел за економија на животна средина и управување, Израел

Проф. д-р. Ноам Шовал, Хебрејски универзитет Ерусалим, Факултет за општествени науки, Оддел за географија, Израел

Проф. д-р. Нурија Елиса Морере Молинеро, Универзитет Реј Хуан, Шпанија

Проф. д-р. Никола Хурвулиадес, Американ Колеџ Солун, Грција
Проф. д-р. Донила Пипа, Универзитет Марин Барлети, Економски факултет, Албанија
Проф. д-р. Мохамед Фуад, Ариш Универзитет, Факултет за уметност, Египет
Проф. д-р. Френсис Вериза, Универзитет Толиара, Факултет за општествени науки, Мадагаскар
Проф. д-р. Октавиан Сербан, Букурешки Универзитет за Економија, Факултет за храна од земјоделие и економија на животната средина, Романија
Проф. д-р. Сабина Георгечи, Асоцијација за промоција на туризмот, Дробета Турму-Северин, Романија
Проф. д-р. Серафима Роскова, Молдовска академија за науки, Академија за економски науки на Молдавија, Република Молдавија
Проф. д-р. Стела Дерменчиева, Универзитет на Велико Трново Свети „Кирил и Методиј“, Оддел за Географија, Бугарија
Проф. д-р. Марта Боровска Стефанска, Универзитет во Лоџ, Факултет за Географски науки, Институт за градежна средина и Просторна, Полска
Проф. д-р. Јулиана Поп, Универзитет за економски студии, Факултет за бизнис и туризам, Романија
Проф. д-р. Елена Тома, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Ирина Лазар, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Озгур Јерли, Дужче Универзитет, Факултет за Шумарство, Оддел за пејсажи, Турција
Доц. д-р. Жарко Радјеновиќ, Универзитет во Ниш, Центар за иновации, Србија
Проф. д-р. Драго Цвијановиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Дарко Димитровски, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Серџо Чипола, Универзитет во Палермо, Силиција, Италија
Доц. д-р. Марија Белиј, Универзитет во Белград, Факултет за географија, Србија
Доц. д-р. Андреј Мичовиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Светлана Станкова, Универзитет во Шумен „Св. Константин Преславки“, Факултет за природни науки, Оддел за географија, регионален развој и туризмот, Шумен, Бугарија

Organizational committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

International program committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Misko Djidrov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Mechanical Engineering, Stip, North Macedonia

Prof. Nikola V. Dimitrov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Cane Koteski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Aleksandra Zezova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Oliver Filiposki, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Zoran Temelkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusica Popova, Ph.D., Dusica Popova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Biljana Conevska Gunjovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Tanja Angelkova Petkova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Vasko Sutarov, Ph.D., MIT University, Faculty of Security Sciences, North Macedonia

Prof. Gligor Bishev, Ph.D., St. Clement of Ohrid University of Bitola, Faculty of Economics, Prilep, North Macedonia

Prof. Madalina Teodora Andrei, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Sonia Quiroga, Ph.D., University of Alcalá, Department of Economics, Spain

Prof. Aliza Fleischer, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, The Robert H. Smith Faculty of Agriculture, Food and Environment, Department of Environmental Economics and Management, Israel

Prof. Noam Shoval, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, Faculty of Social Sciences, The Department of Geography, Israel

Prof. Nuria Elisa Morère Molinero, Ph.D., Universidad Rey Juan Carlos, Catedrática Historia Antigua, Spain

Prof. Nikolas Hourvoulides, Ph.D., American College of Thessaloniki, Greece

Prof. Donila Pipa, Ph.D., Marin Barleti University, Faculty of Economy, Albania

Prof. Mohamed Fouad, Ph.D., Arish University, Faculty of Arts, Egypt

Prof. Francis Veriza, Ph.D., University of Toliara, Faculty of Lettets and Human Sciences, Madagascar

Prof. Octavian Serban, Ph.D., Bucharest University of Economic Studies, Faculty of Agrifood and Environmental Economics, Romania

Prof. Sabina Gheorgheci, Ph.D., Mehedinți Tourism Promotion Association, Drobeta Turnu-Severin, Romania

Prof. Serafima Roșcovan, Ph.D., Moldova Academy of Science, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

Prof. Stella Dermendzhieva, Ph.D., University of Veliko Turnovo St Cyril and St. Methodius, Department of Geography, Bulgaria

Prof. Marta Borowska-Stefanska, Ph.D., University of Lodz Faculty of Geographical Sciences, Institute of the Built Environment and Spatial Policy, Poland

Prof. Iuliana Pop, Ph.D., University of Economic Studies, Faculty of Business and Tourism, Romania

Prof. Elena Toma, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Irina Lazăr, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Ozgur Yerli, Ph.D., Duzce University, Faculty of Forestry, Department of Landscape, Architecture, Turkey

Assist. Prof. Zarko Radjenovic, Ph.D., University of Nis, Innovation Center, Serbia

Prof. Drago Cvijanović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Darko Dimitrovski, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Sergio Cipolla, Ph.D., University of Palermo, Italia

Assist. Prof. Marija Belij, Ph.D., University of Belgrade, Faculty of Geography, Serbia

Assist. Prof. Andrej Mićović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Svetlana Stankova, University of Shumen “Konstantin Preslavski”, Faculty of natural science, Department of geography, regional development and tourism, Bulgaria

Пленарна сесија
Социо-економски импликации на КОВИД-19: намалување на
разликите и справување со дистрибутивните влијанија во различни
сектори

Претседавач на сесијата: Татјана Бошков, вон. професор и декан на Факултетот за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија.

Панелисти:

1. Глигор Бишев, универзитетски професор и претседател на Управен одбор, Шпаркасе Банка, РС Македонија.
2. д-р Жарко Радјеновиќ, научен соработник, Центар за иновации, Универзитет во Ниш, Србија.
3. д-р Наташа Митева, продекан за настава, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев – Штип, РС Македонија.

Модератори

Прва сесија: Бизнис логистика и бизнис администрација

д-р Татјана Бошков, вон. професор и декан на Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија.

Втора сесија: Туризам, угостителство и гастрономија

д-р Наташа Митева, доцент и продекан за настава, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија.

Panel session

Socio-economic implications of COVID-19: reducing disparities and addressing distributional impacts in different sectors

Session chair: Tatjana Boshkov, Assoc.professor and Dean at Faculty of tourism and business logistics, „Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Panelists

1. Gligor Bishev, University professor and Management Board Chairman, Sparkasse Bank, N. Macedonia
2. Zarko Radjenovic, PhD, Research Associate, Innovation Center, University of Nis, Serbia
3. Natasha Miteva, PhD, Vice-Dean for Education, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Moderators

First session: Business logistics and business administration

Tatjana Boshkov, PhD, Dean at Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Second session: Tourism, hospitality and gastronomy

Natasha Miteva, PhD, Vice-Dean for Education, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
GOCE DELCEV UNIVERSITY OF STIP

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

ЧЕТВРТА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

FOURTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК

CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS
IN THE 21ST CENTURY

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

19 ноември, 2021, Штип / Shtip, November 19th, 2021

Содржина – Contents

СЕСИЈА: БИЗНИС ЛОГИСТИКА И БИЗНИС АДМИНИСТРАЦИЈА	16
SESSION: BUSINESS LOGISTICS & BUSINESS ADMINISTRATION	16
Tatjana Boshkov; Mishko Djidrov - CIRCULAR ECONOMY DEVELOPMENT AND RESOURCE EFFICIENCY: EVIDENCE FOR MACEDONIA	17
Dushko Joseski; Tatjana Boshkov - MONETARY ECONOMICS: POST-KEYNESIAN STOCK-FLOW CONSISTENT APPROACH (PK-SCF) VERSUS NEW-KEYNESIAN DYNAMIC STOCHASTIC GENERAL EQUILIBRIUM (NK-DSGE)	25
Елизабета Митрева; Трајанка Стојменова; Златко Трајковски - ПРИМЕНА НА МЕТОДОЛОГИЈАТА НА ДИГИТАЛНИ ЛОГИЧКИ СИСТЕМИ ВО ТРАНСПОРТОТ ВО ТИМОКОМ ЛОГИЧКИ СИСТЕМ	59
Емануела Есмерова; Драшко Атанасоски - МОДЕЛИ НА РАЗВОЈ НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО ЕКОНОМИЈАТА НА ПРЕТПРИЈАТИЈА.....	72
Марија Магдинчева-Шопова; Анета Стојановска-Стефанова - ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ ЗА РАЗВОЈ НА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО	80
Анета Стојановска-Стефанова; Марија Магдинчева-Шопова; Христина Рунчева-Тасев - СОЦИО-ЕКОНОМСКОТО ВЛИЈАНИЕ НА КОВИД-19: МАКЕДОНСКИОТ СЛУЧАЈ СО РАЗВОЈ НА Е-ТРГОВИЈАТА	86
Žarko Rađenović - TRANSPORTATION MANAGEMENT SYSTEMS: LOGISTICS PERFORMANCE INDEX APPROACH	100
Ивица Јосифовиќ; Игор Камбовски - ВИЗНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ВО ДОГОВОРОТ ОД ЛИСАБОН: ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ	109
Svetla Panayotova; Ventsislava Nikolova-Minkova - IMPORTANCE OF INTELLECTUAL PROPERTY FOR SMEs IN THE DIGITAL ECONOMY	120
Ventsislava Nikolova-Minkova - ECONOMIC PERSPECTIVES ON INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT	128
Mimoza Serafimova; Bobana Stefanoska - SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF COVID-19 CRISIS ON HUMAN RESOURCES AND COMPANIES	135
Александра Жежова - ОДНЕСУВАЊЕТО НА ЛИЧНОСТА И ПОЗИЦИЈАТА НА РАБОТНОТО МЕСТО	149
СЕСИЈА: ТУРИЗАМ, УГОСТИТЕЛСТВО И ГАСТРОНОМИЈА.....	159
SESSION: TOURISM, HOSPITALITY & GASTRONOMY.....	159
Dushica Popova; Natasha Miteva - SERVICE QUALITY MODELS IN HOSPITALITY INDUSTRY	160
Cvetanka Ristova Maglovska; Ivan Durgutov - REBUILDING TOURISM AND TRAVEL FOR THE FUTURE: POLICY RESPONSES TO THE CORONAVIRUS (COVID-19). 167	

Љупчо Јаневски; Климент Наумов - ЕКОТУРИЗМОТ КАКО СПЕЦИФИЧНА ТУРИСТИЧКА ФОРМА ВО НАЦИОНАЛНИТЕ ПАРКОВИ НА РС МАКЕДОНИЈА	176
Tatjana Dimitrova; Slavi Dimitrov - TOURISM MANAGEMENT THROUGH PLANNING DOCUMENTS AT REGIONAL AND LOCAL LEVEL	183
Никола В. Димитров - РЕГИОНАЛЕН ПРЕГЛЕД НА ПЛАНИНСКИОТ ТУРИЗАМ ВО РС МАКЕДОНИЈА	192
Душица Матета Гилова; Елизабета Митева - ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	204
Dora Kabakchieva - ADDITIONAL VALUE AND EFFECT OF DIGITALIZATION IN TOURISM	220
Илија Закоски - УЛОГА НА ИНТЕРНЕТОТ ПРИ ИЗБОР НА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА НА ТУРИСТИЧКО ПАТУВАЊЕ	230
Dragan Tezanovic; Sanja Filipovic; Maja Banjak - COFFEE AS A SIGNIFICANCE SEGMENT OF THE CATERING OFFER - CASE STUDY OF THE CITY NIŠ	238
Biljana Petrevska; Dajana Vjelajac; Bojan Djercan - DARK SKY TOURISM: PROSPECTS AND CHALLENGES FOR NORTH MACEDONIA	245
Перпарим Кахили - КЛИМАТСКИ И ХИДРОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ ВО РАЗВОЈОТ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕГИОНОТ ЈИЛАН	254
Дарко Мајхошев; Цане Котески - ЛИСТИ НА УНЕСКО ЗА ЗАШТИТА НА СВЕТСКОТО НАСЛЕДСТВО СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ЛИСТАТА НА СВЕТСКО НАСЛЕДСТВО ВО ОПАСНОСТ	264
Monika Angeloska- Dichovska; Katerina Vojkovska; Elizabeta Tosheva - INNOVATION STRATEGIES FOR YOUTH TOURISM AS A CONTRIBUTION TO THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES	274
Naser Bresa - VERMICA -TOURIST OASIS, CULTIVATOR AND SERVER OF TROUT	285
Арбен Халили; Мислим Зендели - АПИТУРИЗАМ КАКО НОВА ДИМЕНЗИЈА ЗА ПАТУВАЊЕ НИЗ ШАР ПЛАНИНА	292
Билјана Николовска - ПРЕДИЗВИЦИ И ИНОВАЦИИ НА МАКЕДОНСКИТЕ ТУРОПЕРАТОРИ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПЕРИОДОТ ОД 2019 ДО 2021 ГОДИНА	302
Зоран Николовски - ОРГАНИЗАЦИЈА И КЕТЕРИНГ НА ДЕЛОВНИ НАСТАНИ НИЗ ПРИЗМА НА МАКЕДОНСКИТЕ КЕТЕРИНГ КОМПАНИИ	309
Vanya Vasileva; Iliana Dimitrova - DEVELOPMENT OF GOLF TOURISM ON THE NORTHERN BULGARIAN BLACK SEA COAST	316
Васко Шутаров - ГАСТРОДИПЛОМАТИЈА ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА	327
Velibor Tasevski - IMPACT OF THE COVID 19 PANDEMIC ON NUMBER OF TOURISTS IN REPUBLIC OF N. MACEDONIA	337
Цане Котески; Александар Магдески - СОВРЕМЕНИ ФОРМИ НА МЕЃУНАРОДЕН ТУРИЗАМ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ГРАДСКИОТ И ЕВЕНТ ТУРИЗМОТ	344

Karlo Mac; Cvetan Kovac - THE IMPACT OF CRISIS ON THE SEASONALITY OF CROATIAN TOURISM AFTER 2000	362
Златко Јаковлев - МЕНАЏМЕНТ НА АНИМАЦИЈАТА ВО ТУРИСТИЧКО - УГОСТИТЕЛСКИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА	370
Тања Ангелкова Петкова; Цветанка Ристова Магловска - ЗНАЧЕЊЕТО НА ТУРИСТИЧКИТЕ АГЕНЦИИ ЗА РАЗВОЈ НА МАКЕДОНИЈА КАКО АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА.....	379

ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ ЗА РАЗВОЈ НА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО

Марија Магдинчева-Шопова¹; Анета Стојановска-Стефанова²

¹Вонреден професор, Универзитет “Гоце Делчев“-Штип, E-mail адреса:
marija.magdinceva@ugd.edu.mk

²Доцент, Универзитет “Гоце Делчев“-Штип,
E-mail адреса: aneta.stojanovska@ugd.edu.mk

Апстракт

Современите процеси на глобална интеграција и изразена здравствена и економска криза предизвикани од влијанието на вирусот Ковид-19 го менува претприемничкиот концепт на работа на претпријатијата. Социјалното претприемништво претставува современа форма на претприемништво преку која се заменува или надоградува традиционалниот пристап на претприемништвото. Социјалното претприемништво претставува процес на континуирано спроведување некономски активности под одредени услови на работење со активна вклученост на маргинализираните групи во општеството. Поради тоа од голема важност за унапредување и развој на овој вид претприемништво е примената на соодветни политики и практики. Политиките претставуваат сет, збир од правила на однесување во рамки на претпријатијата кои го олеснуваат процесот на одлучување. Практиките имаат за цел подобрување или усовршување на определени организациски однесувања и дејствувања. Бидејќи социјалното претприемништво и социјалните претпријатија се карактеризираат со специфични карактеристики во рамките на овој труд ќе биде даден теоретски приказ и дефинирање на термините социјално претприемништво и социјално претпријатие како и факторите кои влијаат на креирањето на адекватни политики и практики.

Клучни зборови: социјално претприемништво, социјално претпријатие, модел, политики, практики

JEL classification: K38; D63; F53; Z18;

Вовед

Социјалното претприемништво се дефинира како концепт преку кој се врши континуирано спроведување на економски активности од страна на социјалните претприемачи кои работат под одредени услови со цел ангажирање на маргинализираните групи во општеството.

Социјално претприемништво подразбира постојано откривање на нови идеи од страна на социјалните претприемачи за решавање на социјалните проблеми во замена на старите, познати, непрактични начини на работа.¹ Социјалното претприемништво се определува преку следните составни елементи : основниот фокус на социјалното влијание и самиот иновативен пристап за остварување на мисијата на претпријатието. Социјалното претприемништво претставува дел од широката идеја на социјалната економија и е посебна форма на претприемништво која се

---

¹Magdinceva Sopova, Marija and Stojanovska-Stefanova, Aneta (2017) *Можности и перспективи за развој на социјалното претприемништво-случај на Република Македонија*. Knowledge - International Journal, Scientific Papers. ISSN 2545-4439

реализира преку социјалните претприемачи. Социјалните претприемачи целосно се посветуваат на своите идеи за решавање на социјалните проблеми.²

Основна цел на социјалното претприемништво е зајакнувањето на социјалната кохезија и солидарноста како и зајакнувањето на капацитетот за иновации во различни економски сектори и општествено корисни подрачја. Како резултат на социјалното претприемништво се создава одредена општествена вредност при што и општеството има одредени придобивки од извршувањето на претприемнички активности. Социјалното претприемништво се реализира преку социјалните претпријатија.

Социјалното претприемништво се дефинира како одреден бизнис-модел преку кој се остварува економска активност, при што остварената добивка не се користи како профит од страна на социјалниот претприемач, туку во основа се враќа назад во социјалното претпријатие. Социјалните претприемачи претставуваат двигатели на промените во социјалниот сектор преку:

- ✓ Примена на мисија за креирање и одржување на социјалната вредност а не само индивидуална, лична вредност,
- ✓ Постојано следење на нови можности во функција на определената мисија;
- ✓ Учество во процес на континуирана иновација, адаптација и учење;
- ✓ Храбро преземање на ризик, не ограничувајќи се само на ресурсите што постојат и
- ✓ Поседување на зголемено чувство на одговорност за остварување на предвидените резултати.³

Поради тоа од голема важност за унапредување и развој на овој вид претприемништво е примената на соодветни политики и практики кои ќе помогнат да се создадат предуслови за развој на социјалното претприемништво.

Социјално (современо) претприемништво

Современото претприемништво претставува нов, развоен, перспективен концепт на работа кој подразбира континуирана примена на нови начини на работа, нови можности за работа, воведување иновации и примена на современ менаџмент пристап во однесувањето со вработените. Современото претприемништво претставува процес преку кој претприемачот и вработените во претпријатието се посветуваат на можностите за работа.

Претприемачот ги поврзува новите технички знаења кои може да обезбедат решение за проблемите на потрошувачите и ја вложуваат техничката способност и вештините за задоволување на потребите на пазарот. Овој процес води кон создавање на нови бизниси и трансформација на претпријатијата преку обновување на основните идеи.⁴ Во секојдневното работење претпријатијата се соочуваат со голем број предизвици. Предизвиците кои ги наметнуваат новите услови во работењето ја наметнуваат потребата од промена на традиционалниот начин и филозофија на работа кај сите видови претпријатија и бизниси.

Глобалните промени во окружувањето ги принудуваат претпријатијата да бидат флексибилни и постојано да бараат нови концепции на работа. Глобализацијата ја зголемува нееднаквоста во односите меѓу земјите а посебно економската и социјалната нееднаквост.⁵ Современиот концепт на претприемништво се поврзува со претпријатијата кои постојано се подготвени да ги

---

² Bornstein D. *How to Change the World : Social Entrepreneurship and the Power of New Ideas*, New York, Oxford University Press Inc., (2004),pp.78-82

³ Magdinceva Sopova, Marija and Postolov, Kiril (2016) *Modern entrepreneurship*. In: *Modern entrepreneurship*. Lap Lambert Academic Publishing, pp. 1-53. ISBN 978-3-659-94758-2

⁴ Shane S. and Venkataraman S., (2000), The promise of entrepreneurship as a field of research, *Academy of Management Review* No.25, pp.217-226

⁵ Hurrell A.and Woods N. *Inequality, Globalization and World Politics*, Oxford, Oxford University Press, (1999)

препознаат можностите и имаат потенцијал и способност да ги искористат добиените информации. Примената на овој концепт овозможува искористување на можностите од страна на претприемачите со цел остварување на добар деловен резултат и одржување конкурентската предност во променливи пазарни услови. Концептот на современо претприемништво се карактеризира со : претприемничко однесување од страна на менаџментот, постојано барање на нови начини за воведување на промени и одржување на конкурентноста во континуитет. Овој процес води кон создавање на нови бизниси и трансформација на претпријатијата преку обновување на основните идеи.⁶ Современото претприемништво претставува израз на напорот и упорноста на менаџментот и вработените во претпријатието да откријат но и да ги реализираат иновативните концепти во работењето.

Практикувањето на иновативна организациска култура во работењето го поттикнува процесот на современопретприемништво. Организациската култура овозможува забрзување на процесот на иновации и афирмирање на концептот на современо претприемништво.⁷

Како современ вид на претприемништво, социјалното претприемништво се карактеризира со следните три компоненти: идентификација на неправедната рамнотежа која предизвикува исклучување и маргинализација на дел од населението на кое му недостасуваат финансиски средства или политичка моќ да остварат било какви корисни промени за себе, препознавање на можностите во неправедната распределба, развивање на корисни социјално претприемнички активности, користење на инспирации, креативност, подготвеност за преземање на активности за создавање на општествено корисни работи, храброст и енергија за создавање на рамнотежа на помеѓу групите во општеството и создавање на нова, стабилна рамнотежа преку користење на расположливите средства и ресурси на начин кој обезбедува подобра иднина за општеството.

Социјалното претприемништво содржи елементи на традиционалното претприемништво од аспект на принципите за работа и претприемнички активности со цел решавање на социјалните проблеми, а не создавање профит.⁸ Традиционалното претприемништво е насочено кон пазарот како место за реализирање на профит преку продавање на производите и услугите при што остварениот профит се наменува за потребите на сопственикот на претпријатието. Всушност од таму потекнуваат и разликите помеѓу традиционалното и социјалното претприемништво.

Основната разлика помеѓу традиционалното и социјално претприемништво се состои во распределбата на создадените вредности и видот на деловниот потфат. Социјалното претприемништво вклучува активности кои во себе содржат новини во работењето, нови ресурси, нови потрошувачи, нови пазари или различни, нови комбинации на ресурсите, потрошувачите и пазарите.⁹

Социјалното претприемништво е насочено кон високи вредности на социјалните процеси и остварување на профит кој се троши за потребите, развој на општеството и реализирање на социјалната мисија.

Концепт на социјалното претприемништво

---

⁶ Guth, W. D., and Ginsberg, A. (1990). Guest Editors' Introduction: Corporate Entrepreneurship. *Strategic Management Journal*, 11(5), 5-15

⁷ Magdinceva Sopova, Marija (2012) *Менаџмент на организациска култура*. Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје. ISBN 978-9989-736-87-2, стр.5-45

⁸ Magdinceva Sopova, Marija and Postolov, Kiril (2016) *Modern entrepreneurship*. In: *Modern entrepreneurship*. Lap Lambert Academic Publishing, pp. 1-53. ISBN 978-3-659-94758-2

⁹ Ireland R.D., Covin J.G. and Kuratko D.F., (2009), Conceptualizing corporate entrepreneurship strategy, *Entrepreneurship Theory and Practice*, No.33, pp.19-46

Социјалното претприемништво претставува нов начин на размислување и процес на воведување на иновации во кој се комбинираат ризикот, креативноста преку добро организиран менаџмент чија примарна цел претставува создавањето на нови општествени вредности. Од самата дефиниција за социјално претприемништво се согледуваат карактеристиките на ова современа форма на претприемништво.

Концептот на социјално претприемништво подразбира постојано откривање на нови идеи од страна на претприемачите кои се носители на деловната активност со цел решавање на социјалните проблеми во замена на старите, познати, непрактични начини на работа.¹⁰ Ова дефиниција за социјалното претприемништво ја содржи и концептуалната рамка на овој поим. Концептот на социјално претприемништво се заснова врз следните принципите на независност, демократија и општествени вредности.

Концептот на социјалното претприемништво претставува основа за спроведување на општествени промени кои се потребни за општествената заедница, за кои потреби општествената заедница нема начини и механизми да ги имплементира. Вредноста и значењето на овој концепт се состои во тоа што самите лица кои имаат реална потреба се ангажирани на соодветен начин и учествуваат во решавање на конкретниот проблем или потреба. Носител на ова активност се социјалните претприемачи. Социјалните претприемачи се многу снаодливи и иновативни личности кои не само што се обидуваат да ги решат проблемите за кои државните институции не можат да најдат решение, туку нудат производи и услуги на пазарот на кој традиционаните претприемачи не сакаат да работат бидејќи ризикот е преголем а финансиските награди многу мали.¹¹ Примената на концептот на социјално претприемништво бара задоволување на одредени предуслови.

Концептот на социјалното претприемништво може да заживее во одредена заедница доколку се обезбедени следните предуслови:

- ✓ Обезбеден пазар, потрошувачи;
- ✓ Одржливост на деловните активности;
- ✓ Поседување на потребното знаење, вештини и способности и
- ✓ Влијание на општеството.

Политики и практики за развој на социјалното претприемништво

Промените во глобалното окружување претставуваат предизвик но истовремено претставуваат и можност за развој на социјалното претприемништво. Моќностите и перспективите за развој на социјалното претприемништво се јавува како резултат на забележливите промени во окружувањето посебно на промените на глобалниот пазар.

Здравствената глобална криза предизвикана од влијанието на вирусот Ковид-19 изразено ги промени начините на организирање на работата но наметна и решавање на нови предизвици. Ковид кризата и пандемијата на глобално ниво придонесе за промени во приоритетите на работа и ја наметна потребат аод решавање на нови предизвици. Успешното работење претставува приоритетна цел на менаџментот на претпријатијата а изменетите услови за работење

---

¹⁰Magdinceva Sopova, Marija and Stojanovska-Stefanova, Aneta (2017) *Моќности и перспективи за развој на социјалното претприемништво-случај на Република Македонија*. Knowledge - International Journal, Scientific Papers. ISSN 2545-4439

¹¹ Dess G., *The Meaning of Social Entrepreneurship*, Graduate School of Business, Stanford, University Stanford, pp.43-48, 1998

предизвикани од влијанието на вирусот Ковид-19 претставуваат предизвик за менаџментот на малите и средни претпријатија.¹²

Новите услови за работа ги менуваат и целите на работа на претпријатијата. Порано целите на претпријатијата беа во основа фокусирани кон оставрување на профит. Менаџерскиот развој во тоа време се фокусираше исклучиво на градење на компетентност, контрола и соодветен баланс на моќ.¹³

Појавата на новите социјални проблеми кои се јавуваат како резултат на пред се на глобалната здравствена криза, промените во старосната структура, зголемување на бројот на болни лица, стареење на населението, масовните миграции и сл.го поттикнуваат равојот на социјалното претприеништво. Прилагодувањето на ново настанатата состојба се поврзува со напорот на менаџментот на претпријатијата да станат претпријатија кои постојано учат и пренесуваат нови вештини, техники.¹⁴

За да може да се поттикне развојот на овој концепт потребно е да се имплементираат соодветни политики и програми кои ќе претставуваат основа во овој процес. Политиките претставуваат сет, збир од правила на однесување во рамки на претпријатијата кои го олеснуваат процесот на одлучување. Практиките имаат за цел подобрување или усовршување на определени организациски однесувања и дејствувања. Усвојувањето на соодветни политики и практики кои ќе придонесат за поттикнување на развојот на социјалното претприемништво зависи од одлуките на самиот претприемач како и од ресурсите со кои располага претпријатието.

Придобивките од практикување на соодветни политики и програми за унапредување на развојот на социјалното претприемништво се многубројни. Политиките како алатки во процесот на менаџмент со социјалното претпријатие го олеснуваат процесот на организациска трансформација на претпријатието и овозможуваат поедноставно прилагодување на претпријатието кон ново настанатата состојба и остварување на потребите на корисниците на услугите. Преку практиките се овозможува континуитет во решавањето на одредени проблеми односно постапување на ист начин во дадена ситуација.

Заклучок

Тековните состојби во глобалното окружување предизвикани од влијанието на вирусот Ковид-19 укажуваат на бројни предизвици и проблеми со кои се соочуваат претпријатијата.

Социјалното претприемништво претставува нов начин на размислување и процес на воведување на иновации во кој се комбинираат ризикот, креативноста преку добро организиран менаџмент чија примарна цел претставува создавањето на нови општествени вредности.

Примената на концептот на социјално претприемништво се спроведува од страна на оние претприемачи кои се подготвени да бидат носители на активностите преку кои ќе се решат проблемите на маргинализираните групи во конкретна ситуација. Современите и динамични услови за работење претставуваат предизвик за социјалните претприемачите и истовремено ги

¹² Magdinceva-Sopova, Marija and Stojanovska-Stefanova, Aneta and Postolov, Kiril (2020) *Impact of Covid-19 on human resources in small and medium enterprises: the case of Macedonia*. International Journal Knowledge. ISSN 1857-923X, pp.1-17

¹³ Aleksoski, Ognen and Stojanovska-Stefanova, Aneta and Magdinceva Sopova, Marija (2020) *Management versus leadership in the modern world*. SocioBrains, International scientific refereed online journal with impact factor, 7 (74). pp. 53-71. ISSN 2367-5721

¹⁴ Magdinceva-Sopova, Marija and Stojanovska-Stefanova, Aneta and Postolov, Kiril (2020) *Impact of Covid-19 on human resources in small and medium enterprises: the case of Macedonia*. International Journal Knowledge. ISSN 1857-923X, pp.1-17

принудуваат да воведуваат изразени промени со цел брзо да се прилагоди на промените во окружувањето. Социјалните претприемачи ја реализираат својата мисија со создавање на социјален капитал, што потпомага за градење одржливост на нивните проекти и исто так астанува општествена вредност што ги надминува зацртаните цели.¹⁵

Прилагодувањето на ново настанатата состојба се поврзува со напорот на претприемачите на претпријатијата да станат претпријатија кои постојано учат и пренесуваат нови вештини и техники со цел извршување на деловни активности кои ќе придонесат за унапредувањето на квалитетот на живот и помагање на лицата кои имаат потреба од помош .

Политиките и практиките претставуваат механизми преку кои менаџерите на социјалните претпријатија поедноставно се прилагодуваат на ново настанатата состојба и ги остваруваат определените цели.

Преку политиките и практиките како алатки за континуитет во постапувањето се насочува претприемничката ориентација на претпријатијата.

Предуслов за успешно решавање на предизвиците со кои се соочува секое социјално претпријатие претставува претприемничкото однесување. Претприемничкото однесување и поттикнувањето на претприемничката организациска култура се овозможува преку политиките и практиките кои ги имплементира претприемачот. Преку политиките и практиките се овозможува трансформирање на нерешливите конфликтни појави и социјални проблеми во соодветни решенија. Трансформацијата на конфликтните ситуации се спроведува со примена на соодветни политики за промени во социјалната структура, начините на размислување, обезбедување на можности за развој и градење на нови политики кои претставуваат основа за развој на трајни практики во надминување на проблемите.

Референци

1. Aleksoski, Ognen and Stojanovska-Stefanova, Aneta and Magdinceva Sopova, Marija (2020) *Management versus leadership in the modern world*. SocioBrains, International scientific refereed online journal with impact factor, 7 (74). pp. 53-71. ISSN 2367-5721
2. Bornstein D. *How to Change the World : Social Entrepreneurship and the Power of New Ideas*, New York, Oxford University Press Inc., (2004),pp.78-82
3. Dess G.,*The Meaning of Social Entrepreneurship*, Graduate School of Business, Stanford, University Stanford,pp.43-48, 1998
4. Guth, W. D., and Ginsberg, A. (1990). Guest Editors' Introduction: Corporate Entrepreneurship. *Strategic Management Journal*, 11(5), 5-15
5. Hurrell A. and Woods N. *Inequality, Globalization and World Politics*, Oxford, Oxford University Press, (1999)
6. Ireland R.D., Covin J.G. and Kuratko D.F., (2009), Conceptualizing corporate entrepreneurship strategy, *Entrepreneurship Theory and Practice*, No.33, pp.19-46
7. Magdinceva Sopova, Marija (2012) *Менаџмент на организациска култура*. Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје. ISBN 978-9989-736-87-2, стр.5-45
8. Magdinceva Sopova, Marija and Postolov, Kiril (2016) *Modern entrepreneurship*. In: *Modern entrepreneurship*. Lap Lambert Academic Publishing, pp. 1-53. ISBN 978-3-659-94758-2
9. Magdinceva Sopova, Marija and Stojanovska-Stefanova, Aneta (2017) *Можности и перспективи за развој на социјалното претприемништво-случај на Република Македонија*. Knowledge - International Journal, Scientific Papers. ISSN 2545-4439
10. Magdinceva-Sopova, Marija and Stojanovska-Stefanova, Aneta and Postolov, Kiril (2020) *Impact of Covid-19 on human resources in small and medium enterprises: the case of Macedonia*. International Journal Knowledge. ISSN 1857-923X, pp.1-17
11. Прашкер Р. и Новак А., Социјално претприемништво, АРС Ламина ДОО, 2012, стр.98
12. Shane S. and Venkataraman S., (2000), The promise of entrepreneurship as a field of research, *Academy of Management Review* No.25, pp.217-226

¹⁵ Прашкер Р. и Новак А., Социјално претприемништво, АРС Ламина ДОО, 2012, стр.98